

Współczesne formy społeczeństwa obywatelskiego. Gospodarka społeczna

STEFAN KOŁUCKI

doktorant Wydziału Dziennikarstwa i Nauk Politycznych UW

STRESZCZENIE: *Gospodarka społeczna jest jednym z przykładów funkcjonowania idei społeczeństwa obywatelskiego w społecznej gospodarce rynkowej. Jest ona także mechanizmem interwencji w ramach polityki społecznej wpisującym się w model jej przemian w Polsce. Celem artykułu jest prześledzenie ewolucji rozumienia idei społeczeństwa obywatelskiego oraz systemu gospodarczego, jakim jest społeczna gospodarka rynkowa. Jako element łączący te dwa pojęcia, zaproponowana jest koncepcja gospodarki społecznej będącej przejawem społeczeństwa obywatelskiego w społecznej gospodarce rynkowej.*

SŁOWA KLUCZOWE: *gospodarka społeczna, społeczeństwo obywatelskie, społeczna gospodarka rynkowa, Polska, polityka społeczna*

Wprowadzenie

Obecnie pojęcie społeczeństwa obywatelskiego jest coraz częściej używane w dyskursie publicznym, a realizacja jego idealów stała się jednym z celów polityki społecznej Unii Europejskiej¹ oraz państw członkowskich, w tym także Polski². Zdefiniowanie społeczeństwa obywatelskiego nie jest sprawą łatwą. Istnieje wiele różnych rozumień tego pojęcia – w zależności od jego zakresu czy orientacji politycznej osób je definiujących.

Celem artykułu jest prześledzenie ewolucji rozumienia idei społeczeństwa obywatelskiego oraz systemu gospodarczego, jakim jest społeczna gospodarka rynkowa. Jako element łączący te dwa pojęcia, zaproponowana jest koncepcja gospodarki społecznej będącej przejawem społeczeństwa obywatelskiego w społecznej gospodarce rynkowej.

Ewolucja definicji społeczeństwa obywatelskiego

Historycznie idea społeczeństwa obywatelskiego wywodzi się z filozofii greckiej: platońskiej – z pojęcia *politei*, rozumianej jako związek obywateli funkcjonujący na podstawie przepisów prawnych i hierarchii zrzeczeń ludzkich oraz używanym przez Arystotelesa pojęciem *koinonia politike*, definiującym wspólnotę polityczną *polis* na podstawie porządku publicznego – *koinon*. W filozofii rzymskiej analogicznym pojęciem było stworzone przez Cyncerona *societas civilis* mające na celu opisanie republikańskiego porządku.

W starożytnym Rzymie społeczeństwo obywatelskie było rozumiane jako sfera rozumu, sprawiedliwości, partycypacji społecznej w życiu politycznym i realizacji własnych praw zgodnie z uniwersalistycznym rozumieniem

¹ Zob. Z. Sokolewicz, *Obywatelstwo a narodowość. Uwagi w związku z ustanowieniem obywatelstwa Unii Europejskiej*, „Studia Europejskie” 1997, nr 1, s. 13–35.

² Między innymi *Strategia Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego na lata 2007–2013* oraz *Strategia Wspierania Społeczeństwa Obywatelskiego na lata 2009–2015*.

obywatelstwa, przy jednoczesnym silnym przekonaniu o mocy sprawczej interesów prywatnych. Dobro państwa traktowane było jako rzecz publiczna jego obywateli, gdyż było gwarantem prawdziwej wolności. Jak pisał Cynceron *nie ma państwa trwalszego i pewniejszego niż takie, w którym obywatele rządzą pospół, mając na względzie swoje dobro i swobody*³.

W średniowieczu społeczeństwo traktowane było jako realizacja planu bożego, w ramach którego każdy z członków społeczności ma przypisane właściwe sobie miejsce i rolę.

Nowożytna koncepcja społeczeństwa obywatelskiego zaczęła się kształtować wraz z postępującymi zmianami społeczeństwa feudalnego oraz wzrostem znaczenia miast i ich mieszkańców. Struktura polityczna i społeczeństwo zostało rozdzielone, co wyraźnie można odnaleźć w angielskiej myśli społecznej XVII i XVIII wieku. W pracach filozofów, takich jak John Locke czy David Hume, społeczeństwo obywatelskie miało być odbiciem ideałów kształtującego się wówczas angielskiego społeczeństwa. Stanowiło ono wynik umowy społecznej zawartej na podstawie społeczeństwa naturalnego w celu powołania władzy i społeczeństwa politycznego. Myśl tą kontynuowali między innymi Adam Smith, Jean-Jacques Rousseau oraz w Polsce Hugo Kollątaj.

W XIX i w pierwszej połowie XX wieku koncepcja społeczeństwa obywatelskiego była ideą nieco zapomnianą – uwaga filozofów politycznych koncentrowała się głównie w kategoriach społeczeństw totalitarnych i demokratycznych.

Kolejny istotny wpływ na kształtowanie się teorii społeczeństwa obywatelskiego miała praca Karla Poppera *Spoleczeństwo otwarte i jego wrogowie*⁴. W typologii społeczeństw używanej przez Poppera społeczeństwami zamkniętymi były społeczeństwa plemienne, społeczeństwa kolektywne oraz te, które rządzone są autorytarnie. Z kolei otwarte spo-

łeczństwa to takie, w których każda jednostka ma prawo do podejmowania indywidualnych decyzji – przez co ma zagwarantowany indywidualizm. W społeczeństwie otwartym jednostka ma możliwość mobilności pionowej – posiada gwarancje społeczne awansu społecznego. Konsekwencją tych uprawnień są ograniczenia nałożone na władzę elit politycznych, gdyż aby zagwarantowana była swoboda jednostki, ograniczona musi zostać władza centralna.

W związku z tym, iż żadne społeczeństwo otwarte nie przetrwa bez funkcjonowania w nim instytucji, zakazów i ograniczeń prawnych w stosunku do władzy oraz niezależności obywateli, konieczne jest istnienie społeczeństwa obywatelskiego. Jest ono zatem drogą prowadzącą do urealnienia społeczeństwa otwartego, stawianego przez Poppera w opozycji do społeczeństw zamkniętych europejskich totalitaryzmów XX wieku.

Wydarzenia powojenne, a w szczególności ruchy społeczne w państwach bloku wschodniego skłoniły intelektualistów politycznych do włączenia pojęcia społeczeństwa obywatelskiego w główny nurt wyjaśnień zachowań jednostek oraz mechanizmów funkcjonowania współczesnych społeczeństw.

Pojęcie społeczeństwa obywatelskiego można rozumieć na kilka sposobów. Definiując je w sposób zawężający, można ograniczyć je do systemu struktur, które są aktywnymi uczestnikami sfery publicznej lub podejmują w tym kierunku działania. Definicja rozszerzająca do zakresu pojęcia włącza zespół idei i form samoorganizacji społecznej w celu ich realizacji, oraz obszary, w których one są realizowane⁵. Istnieje jednak wspólna cecha wszystkich definicji społeczeństwa obywatelskiego, którą jest autonomiczność takiego społeczeństwa wobec instytucji państwowych oraz działalność w celu odnalezienia równowagi między etatyzacją i prywatyzacją życia jednostek.

Jerzy Szacki zdefiniował społeczeństwo obywatelskie jako *społeczństwo, w którym oby-*

³ Cynceron, *O państwie. O prawach*, przeł. I Żółtowska, Kęty 1999, I, XXXII. 49, s. 55.

⁴ Zob. K. Popper, *The Open Society and Its Enemies*, 1945, tłum. *Spoleczeństwo otwarte i jego wrogowie*, t. 1 i 2, PWN, Warszawa 2006.

⁵ J. Blicharz, *Administracja publiczna i społeczeństwo obywatelskie w państwie prawa*, Prace Naukowe WPAiE UW, Wrocław, s. 15.

*watele biorą sprawy w swoje ręce nie oglądając się na instytucjonalną pomoc państwa: społeczeństwo obywatelskie zaczyna istnieć tam, gdzie przestaje być drętą mową*⁶. Istotą społeczeństwa obywatelskiego jest więc postawa obywatelska członków wspólnoty, przejawiająca się przez samodzielne, oddolne angażowanie się obywateli na rzecz danej społeczności. Jednostki są samodzielne i samostanowiące, nie boją się wziąć na siebie odpowiedzialności za dobro wspólne członków wspólnoty.

Obecnie najczęściej rozumienie pojęcia społeczeństwa obywatelskiego sprowadza się do działalności trzeciego sektora – sektora organizacji pozarządowych (podmiotów prywatnych realizujących cele publiczne). Jednak nie należy ograniczać społeczeństwa obywatelskiego jedynie do organizacji trzeciego sektora, choć to one są jego najaktywniejszymi podmiotami. Oprócz sektora organizacji pozarządowych do podmiotów społeczeństwa obywatelskiego można zaliczyć także: lokalne wspólnoty, alternatywne, słabiej sformalizowane wspólnoty obywatelskie (ruchy nieformalne i ruchy samopomocowe), ruchy społeczne, subkultury młodzieżowe czy inne więzi i sieci zaufania obywatelskiego.

Społeczeństwo obywatelskie w Polsce

Odrodzenie sektora obywatelskiego nastąpiło w Polsce po transformacji ustrojowej. W początkowych latach III RP pojawiło się wiele barier egzogennych (wynikających z instytucjonalnych i strukturalnych słabości państwa), a także endogennych (wynikających ze słabości samoorganizującego się społeczeństwa), które były hamulcami rozwoju społeczeństwa obywatelskiego⁷. Jednak podjęto kroki w kierunku wzmocnienia społeczeństwa obywatelskiego za pomocą zmian legislacyjnych, m.in. zapewniając organizacjom pozarządowym udział w konsultacjach społecznych prowadzonych przez jednostki samorządu terytorialnego.

Istotnym krokiem w kierunku wzmocnienia sektora obywatelskiego było przyjęcie ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie⁸, w której została przyjęta między innymi definicja organizacji pozarządowej oraz wskazane zostały sfery działalności pożytku publicznego. Ustawa ta wprowadziła możliwość przekazywania środków finansowych organizacjom pozarządowym przez jednostki sektora publicznego w ramach procedury zlecenia, a także ramy współpracy między sektorami publicznym i pozarządowym. Powołana została Rada Działalności Pożytku Publicznego jako organ opiniodawczo-doradczy ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego.

W ramach Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej prowadzone są także inne działania na rzecz rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w Polsce, realizowane głównie przez Departament Pożytku Publicznego. Jednym z działań o takim celu było przyjęcie w 2005 r. *Strategii Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego*, która była podstawą do opracowania programu jej wdrażania – Programu Operacyjnego Społeczeństwa Obywatelskiego.

Obecnie obowiązujący dokument *Strategia Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego na lata 2009–2015* określa zakres i metody współpracy między trzecim sektorem a sektorem rządowym.

Innym instrumentem publicznym mającym na celu wzmocnienie sektora pozarządowego w Polsce jest zarządzany i wdrażany przez Departament Pożytku Publicznego, realizowany od 2005 r., Program Fundusz Inicjatyw Obywatelskich, w ramach którego rok rocznie przekazywanych jest 60 mln zł na zadania realizowane przez organizacje sektora pozarządowego.

Resumując, idea społeczeństwa obywatelskiego w Polsce jest nadal żywa oraz wspierana przez aparat rządzący, czego przejawem jest szeroki wachlarz działań na rzecz roz-

⁶ J. Szacki, *Ani książkę, ani kupić: obywatel*, Wydawnictwo Znak, Kraków 1997, s. 7.

⁷ Zob. J. Kurczewska, K. Staszyńska, H. Bajor, *Blokady społeczeństwa obywatelskiego, czyli słabe społeczeństwo obywatelskie i słabe państwo*, [w:] A. Rychard, M. Fedorowicz, *Społeczeństwo w transformacji. Ekspertyzy i studia*, IFiS PAN, Warszawa 1993.

⁸ DzU 2003, nr 96, poz. 873 z późn. zm.

woju społeczeństwa obywatelskiego. Są to z pewnością działania jak najbardziej szczerne, jednak można się w nich doszukać błędów i sprzeczności. Prowadzone przez państwo działania prowadzą do wzmocnienia funkcjonowania trzeciego sektora, ale także do jego formalizacji i oligarchizacji.

Wzmocnienie potencjału odnosi się głównie do organizacji trzeciego sektora, takich jak stowarzyszenia, fundacje, spółki non profit itd. (zgodnie z podmiotami wymienionymi w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie). Jednak organizacje te, by funkcjonować, muszą spełnić szereg wymagań formalnych (np. rejestracja w Krajowym Rejestrze Sądowym). Co więcej, muszą je spełnić, by móc prowadzić działalność finansową (stowarzyszenia zwykle niezarejestrowane w KRS nie mogą jej prowadzić).

Takie kształtowanie polityki centralnej ogranicza rozumienie społeczeństwa obywatelskiego do organizacji trzeciego sektora, wykluczając wszystkie niesformalizowane ruchy nieformalne stanowiące kwintesencję społeczeństwa obywatelskiego. Co więcej, wykluczane z takiego rozumienia są podmioty gospodarki społecznej, które nie wpisują się jednoznacznie w klasyczny podział gospodarki na sektory: publiczny, prywatny i pozarządowy.

Spółeczna gospodarka rynkowa

Drugim pojęciem, które należy przeanalizować, jest ustrój gospodarczy, jakim jest społeczna gospodarka rynkowa. Jedną z cech wspólnych społecznej gospodarki rynkowej oraz społeczeństwa obywatelskiego jest z pewnością nadużywanie tych pojęć w dokumentach Unii Europejskiej oraz jej krajów członkowskich. W polskiej Konstytucji zapisano w artykule 20, iż *społeczna gospodarka rynkowa oparta na wolności działalności gospodarczej, własności prywatnej oraz solidarności, dialogu i współpracy partnerów społecznych stanowi podstawę ustroju gospodarczego Rzeczypospolitej Polskiej*⁹. Z kolei w prawie wspólnotowym zapisano, iż *odwołuje się ono do modelu społecznej gospodarki ryn-*

*kowej, która zakłada pogodzenie zasady swobody konkurencji z zasadą solidarności*¹⁰.

Dotychczas w praktyce tylko w jednym przypadku można mówić o wdrożeniu rozwinętej koncepcji społecznej gospodarki rynkowej. Miało to miejsce w Republice Federalnej Niemiec, kiedy to w drugiej połowie minionego wieku gospodarką tego państwa kierował Ludwig Erhard.

Koncepcja ta polegała na pogodzeniu dwóch przeciwnych koncepcji gospodarczych: gospodarki liberalnej oraz rozbudowanej polityki socjalnej. W ramach społecznej gospodarki rynkowej, w imię liberalizmu, działał sprawny i stabilny system finansowy, w którym główną rolę odgrywała własność prywatna, a ceny były kształtowane na zasadach rynkowych zgodnie z grą konkurencyjną. Wszystkie podmioty gospodarcze miały do niego swobodny dostęp, miały także zapewnioną swobodę zawierania umów i ponosiły pełną odpowiedzialność za podejmowane ryzyko ekonomiczne. Jednocześnie przyjęty został pogląd, iż gospodarka liberalna nie może funkcjonować bez akceptacji jej przez wszystkie grupy społeczeństwa.

Rozwiązaniem dla tego problemu było wprowadzenie do liberalnej gospodarki rozbudowanej polityki socjalnej. Z tej zależności został wyciągnięty wniosek, iż socjalna gospodarka rynkowa ma za zadanie wspierać sprawne działanie gospodarki. Główna zasada odnośnie do czynnika socjalnego w gospodarce dotyczyła tego, by nie stanowił on barier w rozwoju gospodarczym. Wśród czynników związanych z działalnością socjalną przyjęto założenia, takie jak:

- jedność polityki gospodarczej i społecznej (z tym że polityka społeczna miała być jedynie częścią polityki gospodarczej),
- minimalizację bezrobocia w celu zapewnienia wszystkim jednostkom jak najwyższego stopnia aktywności gospodarczej,
- jak największego ograniczenia kompetencji państwa przy jednoczesnym zachowaniu jego siły w strzeżeniu porządku prawnego,

⁹ DzU 1997, nr 78, poz. 483 z późn. zm.

¹⁰ Zob. A. Supiot, *Pięć kwestii w związku z konstytucją społeczeństwa europejskiego*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2013, nr 7.

- odnalezienie kompromisu między elementami gospodarczymi i socjalnymi, tak aby nie dopuścić do zaburzenia równowagi między nimi,
- stworzenie warunków akceptacji systemu gospodarczego przez obywateli za pomocą przedstawicieli reprezentujących zarówno stronę obywatelską, jak i rządową (co prowadzi do zbudowania zaufania między wszystkimi grupami społecznymi oraz pozwala na prowadzenie dialogu społecznego, a także zapewnia pokój społeczny).

Istotne pojęcia dla społecznej gospodarki rynkowej to solidarność i sprawiedliwość społeczna, które w założeniu stanowią czynnik niezbędny do zachowania równowagi – są one przeciwwagą dla egoizmu grupowego. Gwarancja sprawiedliwości społecznej może być jednak realizowana jedynie przy jednoczesnym zapewnieniu przedsiębiorcom możliwości prowadzenia działań na poziomie konkurencyjnym.

Główne zasady społecznej gospodarki rynkowej łączą ze sobą liberalizm gospodarczy przy jednoczesnym zagwarantowaniu bezpieczeństwa socjalnego. Czysty liberalizm jest nieefektywny, gdyż, cytując Wilhelma von Humbolta, *bez bezpieczeństwa socjalnego nie może człowiek ani wykorzystać swoich możliwości, ani rozkoszować się owocami płynącymi z ich wykorzystania*¹¹. Bezpieczeństwo socjalne powinno być jedynie gwarantem przeciwdziałania marginalizacji jednostek nią zagrożonych oraz narzędziem pozwalającym im na powrót do aktywności zawodowej i społecznej.

W stosunku do społecznej gospodarki rynkowej przywoływana jest często metafora trapezu gimnastycznego, symbolizującego liberalny rynek, pod którym rozciągnięta jest siatka asekuracyjna (polityka socjalna) niepozwalająca jednostkom spadającym na zrobienie sobie krzywdy.

W odniesieniu do czasów obecnych założenie realizacji społecznej gospodarki rynkowej wydaje się być nieco zniekształcone. Niedoceniana jest rola polityki społecznej (już nie

tylko socjalnej), która nie zawsze jest efektywna. Siatka rozciągnięta pod trapezem bardzo często pozwala jednostkom spadającym na uratowanie życia, jednak już znacznie trudniej odbić się z niej, by wrócić na trapez.

Jednocześnie przy braku natychmiastowych i efektywnych skutków polityki socjalnej, coraz częściej odchodzi się od niej w kierunku liberalizmu gospodarczego, licząc, iż stymulacja przedsiębiorczości pozwoli na poprawę jakości życia jednostek. Nie jest to jednak krok we właściwą stronę. Równowaga między liberalizmem gospodarczym a bezpieczeństwem socjalnym powinna zostać zachowana, gdyż w efekcie braku gwarancji bezpieczeństwa socjalnego następuje destrukcja tkanki społecznej, a co za tym idzie – anomia więzi społecznych. Jest to niezwykle istotny problem, w szczególności z punktu widzenia zasobów innych niż ekonomiczne – kapitału społecznego i ludzkiego.

Brak skuteczności państwa w zapewnieniu bezpieczeństwa socjalnego oraz ostra rywalizacja na tradycyjnym rynku pracy nakazuje poszukiwać alternatywnych instrumentów i narzędzi mających potencjał do wprowadzenia równowagi między liberalizmem gospodarczym a polityką socjalną. Tym rozwiązaniem może być wykorzystanie potencjału społeczeństwa obywatelskiego.

Gospodarka społeczna jako element łączący społeczeństwo obywatelskie ze społeczną gospodarką rynkową

Trudno jednak wyobrazić sobie gospodarkę opierającą bezpieczeństwo socjalne swoich obywateli na organizacjach pozarządowych. Celem artykułu jest zaproponowanie brakującego elementu układanki, łączącego aktywność gospodarczą (zgodną z liberalną doktryną gospodarowania) z prowadzeniem działalności w sektorze obywatelskim, przy jednoczesnym wypełnianiu funkcji państwa, takich jak m.in. reintegracja zawodowa i społeczna jego obywateli. Takim elementem są podmio-

¹¹ Na podstawie *Spoleczna gospodarka rynkowa w Niemczech – integracja europejska*, materiały seminarium Fundacji Ludwika Erharda dla Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego, Vlotho 2003.

ty działające w ramach gospodarki społecznej (zwanej także ekonomią społeczną).

Przedsiębiorstwa działające w ramach ekonomii społecznej są rodzajem działalności gospodarczej umiejscowionej w trójkącie: gospodarka rynkowa – społeczeństwo obywatelskie – państwo demokratyczne. Usytuowanie to opiera się na założeniu, że głównym celem ekonomii społecznej jest pomaganie w godzeniu odmiennych racjonalności: państwa – racjonalności dystrybucyjnej, społeczeństwa – racjonalności solidarności oraz rynku – racjonalności alokacyjnej¹². W wyniku tego ekonomia społeczna jest alternatywą dla rozwiązań czysto rynkowych, a także dla zbytnej etatyzacji gospodarki.

Co więcej, stanowi ona zarazem swoistą metodę partycypacji w rynku osób z najbardziej wrażliwych grup. Aktywizuje oraz powoduje zmiany w takich obszarach, w których liberalna gospodarka czy też działania instytucji publicznych zawodzą¹³.

Przedsiębiorstwa społeczne są elementem gospodarki rynkowej, lecz swój cel i misję lokują poza rynkiem. W wyniku tego położenia łączą one trzeci sektor z sektorem prywatnym, będąc jedną z najistotniejszych instytucjonalnych form łączenia społeczeństwa obywatelskiego z gospodarką rynkową.

Podmioty gospodarki społecznej są też często charakteryzowane przez odwołanie do wartości, które są punktem odniesienia ich działalności, celów oraz form. Przedsiębiorstwa społeczne reprezentują wartości, takie jak: solidarność i spójność społeczna, odpowiedzialność i zaangażowanie społeczne, demokracja i partycypacja, autonomia i niezależność¹⁴. Wartości te są zgodne z wartościami funkcjonującymi w społeczeństwie obywatelskim, a jednocześnie podmioty ekonomii społecznej, funkcjonując na otwartym rynku, realizują wartości charakterystyczne dla gospodarki liberalnej.

Głównym celem ich działalności w ujęciu ogólnym jest zapewnienie bezpieczeństwa so-

cialnego członkom przedsiębiorstwa, ponieważ działają one w celu zaspokajania potrzeb społecznych, niezaspokajanych przez inne sektory (m.in. na rzecz spójności i równowagi społecznej, budowy państwa pluralistycznego, demokratycznego, opartego na partycypacji obywateli i solidarności).

Poszukując różnic między gospodarką społeczną i gospodarką prywatną, należy wskazać założenie, iż celem przedsiębiorstw społecznych jest realizacja celów społecznych, przede wszystkim mających przeciwdziałać marginalizacji społecznej, a nie osiągnięciu i redystrybucji zysku, jak ma to miejsce w przypadku klasycznych przedsiębiorstw. Porównując ekonomię społeczną i gospodarkę publiczną, można zauważyć dwie główne różnice. Pierwsza z nich dotyczy faktu, iż podmioty ekonomii społecznej nie podlegają kontroli administracji publicznej – kontrolę sprawują organizacje społeczne oraz sami obywatele. Po drugie, przedsiębiorstwa społeczne z zasady produkują dobra i usługi na rzecz określonej, zagrożonej wykluczeniem społecznym grupy beneficjentów. W znacznej większości nie świadczą one dóbr i usług publicznych przeznaczonych dla całego społeczeństwa.

Najważniejsza funkcja gospodarki społecznej wpisuje się w założenia społecznej gospodarki rynkowej – jest nią przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu, a więc gwarantowanie bezpieczeństwa socjalnego przy wykorzystaniu instrumentów rynkowych. Do grup zagrożonych wykluczeniem społecznym zalicza się w szczególności osoby długotrwale bezrobotne, osoby bezdomne, uzależnione i izolowane. Grupy te uzupełniane są także między innymi o osoby niepełnosprawne czy osoby w podeszłym wieku. W niedługim czasie grupą społeczną, która zostanie włączona do katalogu grup zagrożonych marginalizacją społeczną, mogą być bezrobotni ludzie młodzi lub młodzi absolwenci szkół wyższych (z racji zagrożenia wykluczeniem ekonomicznym, a co za tym idzie, w czasach ko-

¹² W. Kwaśnicki, *Gospodarka społeczna z perspektywy ekonomii liberalnej*, „Trzeci Sektor” 2005, nr 2, s. 12.

¹³ J.J. Wygnański, *Ekonomia społeczna w Polsce – definicje, zastosowania, oczekiwania, wątpliwości*, [w:] *Raport otwarcia projektu „W poszukiwaniu polskiego modelu ekonomii społecznej”*, FISE, Warszawa 2006, s. 39–41.

¹⁴ B. Roelants, *Defining the Social Economy?*, [w:] *Preparatory Dossier to the First European Social Economy Conference in the EU Candidate Countries*, Praha 2002.

mercjalizacji życia społecznego – wykluczeniem społecznym).

Funkcjonowanie przedsiębiorstw społecznych prowadzi do aktywizacji zawodowej i społecznej członków tych grup, czego efektem jest zwiększenie się spójności społecznej. Zadanie to jest główną funkcją ekonomii społecznej, choć należy wymienić również jej inne, także bardzo istotne prorozwojowe funkcje, takie jak:

- tworzenie, przez prowadzenie działalności gospodarczej, bazy materialnej dla działań organizacji trzeciego sektora – społeczeństwa obywatelskiego,
- budowanie i wzmacnianie kapitału społecznego,
- sprzyjanie urzeczywistnianiu idei społeczeństwa obywatelskiego i obywatelskości,
- wspomaganie regeneracji lokalnej przestrzeni publicznej,
- ułatwianie reformowania sektora usług publicznych¹⁵.

Wnioski

Gospodarka społeczna poprzez swoje założenia i działania łączy ideę społeczeństwa obywatelskiego w systemie gospodarczym, jakim jest społeczna gospodarka rynkowa. Przedsiębiorstwa społeczne, z założenia będące przedsiębiorstwami wywodzącymi się z sektora obywatelskiego, wypełniają funk-

cje społeczne, jednocześnie funkcjonując na otwartym rynku. Są one przykładem i przejawem możliwości odnalezienia równowagi między realizacją celów społecznych i jednoczesnym zapewnieniem bezpieczeństwa socjalnego swoim członkom.

Co więcej, ekonomia społeczna jest wspólnie jedną z najszybciej rozwijających się i popularyzowanych idei społeczno-gospodarczych.

Nie bez powodu. W czasach kryzysu ekonomicznego, w których zarówno państwo, jak i wolny rynek nie jest w stanie zaspokoić potrzeb wszystkich obywateli, potrzebny jest instrument, który będzie pełnił funkcje uzupełniające wobec tych podmiotów, będąc jednocześnie partnerem dla sektora publicznego w dostarczaniu produktów i usług, a także reprezentantem interesów społecznych wywierającym nacisk na państwo. Takim instrumentem jest gospodarka społeczna. Pełni ona wszystkie trzy wskazane funkcje.

Co więcej, gospodarka społeczna jest nowym mechanizmem interwencji w ramach polityki społecznej, wpisującym się w model jej przemian w Polsce. Gospodarka społeczna wykorzystuje uczestnictwo na rynku pracy jako instrument przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu i zawodowemu, co wpisuje się w koncepcję aktywnych polityk rynku pracy, a także w koncepcję *workfare state*.

LITERATURA

- Blicharz J., *Administracja publiczna i społeczeństwo obywatelskie w państwie prawa*, Prace Naukowe WPAiE UW, Wrocław 2009.
- Cyceron, *O państwie. O prawach*, przeł. I Żółtowska, Kęty 1999.
- Kurczewska J., Staszyńska K., Bajor H., *Blokady społeczeństwa obywatelskiego, czyli słabe społeczeństwo obywatelskie i słabe państwo*, [w:] Rychard A., Fedorowicz M., *Spółeczeństwo w transformacji. Ekspertyzy i studia*, IFiS PAN, Warszawa 1993.
- Kwaśnicki W., *Gospodarka społeczna z perspektywy ekonomii liberalnej*, „Trzeci Sektor” 2005, nr 2.
- Popper K., *The Open Society and Its Enemies, 1945, tłum. Społeczeństwo otwarte i jego wrogowie*, t. 1 i 2, PWN, Warszawa 2006.
- Roelants B., *Defining the Social Economy?*, [w:] *Preparatory Dossier to the First European Social Economy Conference in the EU Candidate Countries*, Praha 2002.
- Spółeczna gospodarka rynkowa w Niemczech – integracja europejska*, materiały seminarium Fundacji Ludwika Erharda dla Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego, Vlotho 2003.
- Sokolewicz Z., *Obywatelstwo a narodowość. Uwagi w związku z ustanowieniem obywatelstwa Unii Europejskiej*, „Studia Europejskie” 1997, nr 1.
- Supiot A., *Pięć kwestii w związku z konstytucją społeczeństwa europejskiego*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2013, nr 7.
- Szacki J., *Ani książkę, ani kupiec: obywatel*, Wydawnictwo Znak, Kraków 1997.
- Woolcock M., *Social capital and Economic Development: Towards a Theoretical Synthesis and Policy Framework*, „Theory and Society” 1998, Vol. 27.
- Wygnański J.J., *Ekonomia społeczna w Polsce – definicje, zastosowania, oczekiwania, wątpliwości*, [w:] *Raport otwarcia projektu „W poszukiwaniu polskiego modelu ekonomii społecznej”*, FISE, Warszawa 2006.

¹⁵ Zob. M. Woolcock, *Social capital and Economic Development: Towards a Theoretical Synthesis and Policy Framework*, „Theory and Society” 1998, Vol. 27.

AKTY PRAWNE

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 7 kwietnia 1997 r. (DzU 1997, nr 78, poz. 483 z późn. zm.)

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (DzU 2003, nr 96, poz. 873 z późn. zm.)

Modern forms of civil society. The social economy

STEFAN KOŁUCKI

PhD Candidate, Faculty of Journalism and Political Studies of the University of Warsaw

SUMMARY: *The social economy is one of the best manifestations of civil society in the social market economy. It is also a mechanism for intervention in social policy which fits with its Polish model. The article aims to trace the evolution of the understanding of the idea of civil society and economic system which is the social market economy. As part which is connecting these two concepts, author proposed the concept of the social economy which is a manifestation of civil society in the social market economy.*

KEY WORDS: *Social economy, civil society, social market economy, Poland, social policy*